

KS. MICHAŁ WIDERA ^{a, @}

 0000-0002-7849-8887

^a Wieluńskie Towarzystwo Naukowe, ul. Reformacka 3, 98-300 Wieluń, PL

[@] WideraMichal@O2.PL

WSPOMNIENIA JANA ŁUKOMSKIEGO O KS. ANTONIM KORZYBSKIM Z LAT 1904–1924

Słowa kluczowe: Jan Łukomski, Antoni Korzybski, diecezja kujawsko-kaliska, Rząśnia, działalność społeczna, duszpasterstwo.

Streszczenie: W wyniku pożaru rezydencji biskupów włocławskich w 1920 r., gdzie znajdowało się dziewiętnastowieczne archiwum diecezji kujawsko-kaliskiej, doszło do bezpowrotnej utraty wielu dokumentów, w tym teczek personalnych duchownych. Dzięki wrażliwości historycznej Jana Łukomskiego, siostrzeńca ks. Antoniego Korzybskiego, udało się spisać i przechować wspomnienia na temat tego kapłana diecezji kujawsko-kaliskiej, przede wszystkim z okresu jego pobytu w Rząśni. Były one przekazywane kolejnym pokoleniom rodziny kultywującej pamięć o swoich przodkach. Artykuł opisuje ten dokument.

W 2024 r. przypada 100. rocznica śmierci ks. Antoniego Korzybskiego, kapłana diecezji kujawsko-kaliskiej. Po jego śmierci redakcja „Kroniki Kujawsko-Kaliskiej” apelowała do duchowieństwa o przesyłanie biogramów bądź relacji z ceremonii pogrzebowych znajomych kapłanów. W wyniku pożaru archiwum diecezjalnego doszło do bezpowrotnej utraty wielu dokumentów, w tym teczek personalnych duchownych. W tej sytuacji niemożliwe stało się przygotowanie choćby skróconych biogramów

---

KS. DR MICHAŁ WIDERA (1990–). Polski prezbiter (2015) archidiecezji częstochowskiej. Mgr: teologia, 2015 (UPJPII, Kraków); dr nauk teologicznych: historia Kościoła, 2021 (UO, Opole). Zainteresowania naukowe: II Rzeczpospolita, dzieje diecezji kujawsko-kaliskiej i częstochowskiej

niektórych zmarłych kapłanów. Było tak również w przypadku ks. Antoniego Korzybskiego, którego zachowane archiwalia osobowe dotyczyły jedynie lat 1920–1924. Dzięki wrażliwości historycznej jego siostrzeńca udało się spisać i przechować do współczesności wspomnienia na jego temat. Ich autorem jest Jan Łukomski, który w okresie dwudziestolecia międzywojennego pracował m.in. w starostwie w Kielcach. Zachowane relacje odnoszą się głównie do okresu pobytu ks. Antoniego Korzybskiego w Rzaśni¹ w latach 1904–1918. W subiektywny sposób przekazują one najważniejsze informacje dotyczące jego działalności duszpasterskiej i społecznej. Wspomnienia zawierają osobiste spostrzeżenia dotyczące aktywności kapłańskiej wuja i świadczą o bardzo dobrych relacjach, które ks. Antoni Korzybski utrzymywał z członkami swojej rodziny. Zgodnie z charakterem ocalonego tekstu przekazują one tylko częściowe informacje na temat jego aktywności religijno-społecznej w Rzaśni i przekazują ją w dość wyidealizowany sposób. Jest to zrozumiałe ze względu na pokrewieństwo autora wspomnień z ówczesnym proboszczem z Rzaśni. Na uznanie zasługuje fakt, że mimo upływu całego wieku od śmierci i spisania wspomnień, tekst udało się przekazać kolejnym pokoleniom rodziny zmarłego kapłana. Po zakończeniu II wojny światowej Jan Łukomski prowadził korespondencję z najbliższą rodziną i wykazywał troskę o zachowanie wiadomości na temat przeszłości swoich przodków. Taki sam cel przyświeca przedstawicielowi kolejnego pokolenia rodziny Korzybskich – wnukowi Antoniny Kantorysińskiej z domu Korzybskiej, Andrzejowi Bożkowi, który z ogromną pieczołowitością przechowuje wiele pamiątek rodowych i stara się dotrzeć do dokumentów mogących przy-

---

¹ Rzaśnia – pierwsza udokumentowana wzmianka o tej miejscowości pochodzi z 1337 r. i określa ją jako własność arcybiskupstwa gnieźnieńskiego. W 1355 r. została przekazana kapitule gnieźnieńskiej. W XVI w. wieś należała do powiatu noworadomskiego i była jednocześnie siedzibą gminy. Parafia w Rzaśni powstała prawdopodobnie w 1403 r. z inicjatywy arcybiskupów gnieźnieńskich, którzy ufundowali drewniany kościół pod wezwaniem św. Macieja i św. Mateusza. W XVI w. na miejscu dawnej świątyni zbudowano kolejną, także drewnianą, która została rozebrana w 1862 r. W latach 1861–1867 staraniem ks. Rocha Nieszporskiego oraz Franciszki i Macieja Płaczkowskich, głównych fundatorów, wzniesiono nowy kościół w stylu neorenesansowym. W 1818 r. parafia znalazła się w diecezji kujawsko-kaliskiej, a w 1925 r. – w diecezji częstochowskiej. W 1904 r. liczyła 6500, a w 1918 r. – 9858 wiernych, zob. *Catalogus ecclesiarum et utriusque cleri tam saecularis quam regularis dioecesis vladislaviensis seu calisiensis pro anno Domini 1904*, s. 65 (Schematyzm diecezji kujawsko-kaliskiej – SchK-K, przy każdym cytowanym schematyzmie będzie podany rok); SchK-K 1918, s. 126; W. Kujawski, *Parafie diecezji włocławskiej. Okres kujawsko-kaliski 1818–1928*, Włocławek 2018, s. 935–939; M. Wiedera, *Troska ks. Rocha Nieszporskiego o stan materialny parafii w Rzaśni*, StWł, 25(2023), s. 590–608, DOI: 10.52404/ttnwloc.stwl.25.27.

bliżyć życie i działalność swoich przodków. Dzięki temu jesienią 2022 r. doszło do rozmowy Andrzeja Bożka z autorem niniejszego opracowania pracującego na stanowisku wikariusza w Rzaśni. Po kilku tygodniach doszło do osobistego spotkania we Wrocławiu i przekazania materiałów dotyczących ks. Antoniego Korzybskiego. W taki sposób zrodził się zamysł opracowania i opublikowania wspomnień skreślonych przez Jana Łukomskiego. Zostały one spisane na maszynie do pisania na trzech kartach w formacie A4. Nie wiadomo, czy dokument został sporządzony osobiście przez Jana Łukomskiego, czy też stanowi kopię pierwowzoru. Pożółkły papier pozwala domniemywać, że zachowany materiał liczy co najmniej kilkadziesiąt lat, a mimo to znajduje się w dobrym stanie. Pismo uległo wyblaknięciu, ale nadal jest czytelne.

1. Życie i działalność ks. Antoniego Korzybskiego

Ks. Antoni Ryszard Korzybski herbu Habdank² urodził się 5 kwietnia 1861 r. w Głodowie k. Włocławka (w parafii Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Lipnie w ówczesnej diecezji płockiej, od 1925 r. włocławskiej) w rodzinie pisarza gminnego Franciszka i Pauliny z domu Zglenickiej. Bliżej nie są znane pierwsze lata jego życia i kształcenia. Z pewnością po ukończeniu studiów w seminarium duchownym we Włocławku 1 lutego 1891 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk bp. Aleksandra Kazimierza Bereśniewicza³. Następnie skierowano go do pracy duszpasterskiej na stanowisku wikariusza w Mstowie k. Częstochowy⁴ (1891–1895) i Praszce k. Wielunia⁵ (1895–1896) oraz administratora w Dębach Szlacheckich

² Habdank (Abdank) – polski herb szlachecki znany z pieczęci z początku XIII w., zob. J. Długosz, *Insignia seu Clenodia Regis et Regni Poloniae*, wyd. Z. Celichowski, Poznań 1885, s. 27.

³ Bp Aleksander Kazimierz Bereśniewicz (1823–1902) – biskup pomocniczy żmudzki (1859–1875), administrator diecezji żmudzkiej (1875–1883), biskup diecezjalny diecezji kujawsko-kaliskiej (1883–1902), zob. W. Kujawski, *Diecezja kujawsko-kaliska. Opracowanie historyczno-źródłoznawcze*, Włocławek 2011, s. 99–105.

⁴ Mstów – osada i parafia, której początki sięgają XII w. W 1279 r. miejscowość otrzymała prawa miejskie. Rozległa parafia, której data powstania nie jest znana, pierwotnie należała do diecezji krakowskiej. W 1220 r. utworzono tam klasztor kanoników regularnych. W 1456 r. przyłączono ją do archidiecezji gnieźnieńskiej, a w 1818 r. – do diecezji kujawsko-kaliskiej i po kasacie zakonów powierzono pod zarząd duchowieństwa diecezjalnego. W 1892 r. parafia liczyła 7130 wiernych. W 1925 r. znalazła się w granicach diecezji częstochowskiej, zob. Kujawski, *Parafie diecezji włocławskiej*, s. 761–766.

⁵ Praszka – miasto utworzone na terenie wsi Michałów, której początki sięgają 1260 r. W 1392 r. zmieniono nazwę i nadano jej prawa miejskie. Prawdopodobnie nowa parafia była kontynuacją istniejącej już wcześniej w Michałowie. W 1818 r. została włączona wraz z kościołami filialnymi we wsiach Kowale i Stradziec (późniejszy Strojec) do diecezji ku-

k. Koła⁶ (1896–1900) i Dobrowie k. Koła⁷ (1900–1901).

W 1901 r. doszło do tragicznych wydarzeń w parafii w Przystajni⁸, w wyniku których miejscowy proboszcz został zamordowany. Sprawca włamał się na plebanię i siekierą próbował otworzyć zaryglowany kufer. Wówczas zaniepokojony nietypowymi odgłosami duchowny udał się do pomieszczenia, w którym znajdował się przestępca, a następnie został ogłuszony silnym uderzeniem w głowę i po kilkunastu godzinach skonał. Jego następcą na stanowisku administratora (1901–1904) mianowano ks. Antoniego Korzybskiego. W tym okresie odznaczał się on dobrym zdrowiem i zapałem do pracy duszpasterskiej. Jego staraniem rozbudowano plebanię, zakupiono ziemię parafialną i założono duże gospodarstwo rolne. Dzięki temu zyskał opinię fachowca w zakresie troski o sprawy materialne parafii. Niestety relacje interpersonalne z wiernymi pozostawiały wiele do życzenia. Mimo że posiadał duże zdolności kaznodziejskie, to jednak

Ks. Antoni Korzybski
Źródło: archiwum Andrzeja Bożka

---

jawsko-kaliskiej. W latach 1872–1884 wybudowano nowy, murowany kościół. W 1895 r. parafia liczyła 6030 wiernych. W 1925 r. znalazła się w granicach diecezji częstochowskiej, zob. SchK-K 1895, s. 47; Kujawski, *Parafie diecezji wrocławskiej*, s. 621–623.

⁶ Dęby Szlacheckie – pierwotnie posiadłość prywatna. Parafia powstała tam w XIV w. W 1818 r. została włączona do diecezji kujawsko-kaliskiej. Drewniany kościół wzniesiono w 1715 r., a w 1760 r. został on odbudowany bądź odnowiony. Pod koniec XIX w. parafia liczyła 2553 wiernych, zob. Kujawski, *Parafie diecezji wrocławskiej*, s. 203–205.

⁷ Dobrów – miejscowość i parafia z XII w., w której bł. Bogumił posiadał swoją pustelnię. W XVII w. wieś była własnością arcybiskupa gnieźnieńskiego. W 1764 r. rozpoczęto budowę murowanej świątyni, a w 1888 r. została ona rozbudowana. W 1818 r. parafia została włączona do diecezji kujawsko-kaliskiej. Na początku XX w. liczyła 3239 wiernych, zob. SchK-K 1900, s. 32; Kujawski, *Parafie diecezji wrocławskiej*, s. 205–207.

⁸ Przystajń – pierwotnie miejscowość i parafia leżała na terenie diecezji wrocławskiej, a następnie – diecezji krakowskiej. Na początku XVIII w. przez 40 lat nie było tam duszpasterza. W 1752 r. miejscowa kolatorka ufundowała nową, murowaną świątynię, którą ukończono w 1797 r. W 1818 r. parafia została włączona do diecezji kujawsko-kaliskiej, a w 1925 r. – do diecezji częstochowskiej. W 1901 r. liczyła 5100 wiernych, zob. SchK-K 1901, s. 56; Kujawski, *Parafie diecezji wrocławskiej*, s. 775–776.

ambonę wykorzystywał do dyscyplinowania swoich parafian i nie troszczył się o zaskarwienie ich życzliwości. W związku z tym, mimo dużej aktywności w zakresie prac materialnych w Przystajni, po śmierci ks. Jana Moczyńskiego⁹, proboszcza w Rząśni koło Bełchatowa, mianowano go jego następcą¹⁰.

W nowej placówce podjął aktywną działalność społeczną. W 1911 r. wraz z miejscową ludnością rozpoczął starania o zarejestrowanie zainicjowanego wcześniej przez siebie miejscowego kółka rolniczego. W budynku parafialnym funkcjonował sklep spółdzielczy, który zabezpieczał interesy okolicznych gospodarzy. Dzięki jego zaangażowaniu powstała również orkiestra strażacka, która uświetniała uroczystości o charakterze religijnym. Ponadto po 1912 r. zapoczątkował istnienie kasy pożyczkowo-oszczędnościowej, pełniąc funkcję prezesa. Niestety niekorzystna sytuacja spowodowana przebiegiem I wojny światowej wpłynęła na kradzież części zdeponowanych środków, co spowodowało pretensje niektórych mieszkańców do proboszcza obarczanego winą za straty finansowe. Ks. Antoni Korzybski podejmował wówczas próby wsparcia parafian poprzez proponowanie im odebrania z kasy własnych środków w postaci cegieł, ale nie wszyscy odpowiedzieli pozytywnie na takie rozwiązanie. Ponadto był zaangażowany w działalność patriotyczną, która stała się przyczyną kolejnych nieprzyjemności ze strony władz rosyjskich. Prowadzono przeciwko niemu postępowanie w sprawie kolportowania w latach 1904–1905 ulotek o tematyce antyrządowej. Z okazji wizytacji biskupiej

---

⁹ Ks. Jan Moczyński (1836–1904) – urodził się w Wąbrzeźnie (woj. bydgoskie). W 1864 r. przyjął święcenia kapłańskie. Początkowo pracował jako wikariusz. W 1868 r. został administratorem w Męce k. Sieradza, a w 1888 r. – w Restarzewie k. Bełchatowa. W latach 1896–1904 był proboszczem w Rząśni. Obok pracy duszpasterskiej i troski o stan materialny parafii zajmował się ziołolecznictwem. Słynął z kazań o charakterze patriotycznym. Archiwum Parafii w Rząśni (APRząś), brak sygn., Kronika parafii Rząśnia, k. 113–114; W.P. Właźlak, *Duchowieństwo parafii Rząśnia w okresie niewoli narodowej*, CzST, 34(2006), s. 228–229.

¹⁰ Archiwum Państwowe w Toruniu Oddział we Włocławku, sygn. Akta Stanu Cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Lipno 62, [Akt chrztu Antoniego Ryszarda Korzybskiego] z 14 IV 1861 r., k. 84; APRząś, Kronika parafii Rząśnia, k. 117; SchK-K 1887, s. 16; SchK-K 1888, s. 15; SchK-K 1889, s. 15; SchK-K 1890, s. 14; SchK-K 1891, s. 14; SchK-K 1892, s. 100; SchK-K 1893, s. 105; SchK-K 1896, s. 87; *Zmiany w duchowieństwie*, „Gazeta Kaliska” (GK) 4(1896), nr 49, s. 1; SchK-K 1897, s. 31; *W diecezji kujawsko-kaliskiej*, „Gazeta Święteczna” (GŚ) 20(1900), nr 1043, s. 5; *Zmiany w duchowieństwie*, GK 8(1900), nr 287, s. 2; *Zmiany w duchowieństwie*, „Kurier Warszawski” (KW) 80(1900), nr 359, s. 4; *Zmiany w duchowieństwie*, „Słowo” 19(1900), nr 293, s. 4; SchK-K 1901, s. 32; SchK-K 1902, s. 56; *W diecezji kujawsko-kaliskiej*, GŚ 24(1904), nr 1238, s. 3; *Zmiany w duchowieństwie*, „Wielkopolanin”, 6(1904), nr 37, s. 8; SchK-K 1905, s. 65; W. Pogorzelski, *43 lata w kapłaństwie*, Sieradz 1935, s. 62, 74.

parafii w Rzęśni w 1912 r. wierni wraz z proboszczem m.in. zorganizowali banderę konną, która towarzyszyła bp. Stanisławowi Zdzitowieckiemu¹¹ na trasie przejazdu. Kilku parafian skazano za to na karę 40 dni aresztu. Ponadto ks. Antoni Korzybski udekorował plebanię i jej ogrodzenie m.in. sztandarami z symbolami narodowymi. Decyzją gubernatora generalnego z 19 czerwca 1912 r. wymierzono mu za to działanie grzywnę w wysokości 25 rubli. Wizytacja była wydarzeniem o ważnym znaczeniu duszpasterskim, które zjednoczyło miejscową ludność. Wobec ks. Korzybskiego prowadzono również inne postępowanie śledcze wskutek donosu pracownika poczty, który poinformował organy władzy, że zapisywał on pokwitowania awizacji pocztowych w języku polskim, a jako urzędnik państwowy miał obowiązek używania w prowadzonej dokumentacji języka rosyjskiego¹².

Ks. Antoni Korzybski posiadał duże zasługi w zakresie troski o stan materialny parafii w Rzęśni. Po pożarze drewnianej plebanii jego staraniem w latach 1906–1911 wzniesiono nowy, okazały budynek, do budowy którego sprowadzono cegłę z odległych o ok. 25 km Dworszowic Kościelnych. Ponadto w tym okresie wybudowano ceglane budynki gospodarcze, w których urządzono sklep spółdzielczy, stajnie, obory i chlewy, a także dwie drewniane szopy, kurnik, jednoizbowy dom i szopę w ogrodzie. Prowadzone przez niego gospodarstwo, a zwłaszcza hodowane konie, budziły podziw miejscowych rolników. Z inicjatywy proboszcza zakupiono łąkę w Marcelinie¹³ i nieużytki rolne w Suchowoli¹⁴. Poza zagospodarowaniem tych terenów ks. Antoni Korzybski założył cegielnię dającą zatrudnienie kilkudziesięciu osobom. Prace materialne miały również zostać przeprowadzone w kościele. Staraniem ks. Korzybskiego zakupiono metalową

---

¹¹ Bp Stanisław Kazimierz Zdzitowiecki (1854–1925) – biskup diecezji kujawsko-kaliskiej w latach 1902–1925, zob. W. Frątczak, *Zdzitowiecki Stanisław Kazimierz*, w: WłSb, t. 1, red. S. Kunikowski, Włocławek 2004, s. 186–187; Kujawski, *Diecezja kujawsko-kaliska*, s. 105–113.

¹² APRząś, *Kronika parafii Rzęśnia*, k. 119–120; *Sprawozdanie z wizyty pasterskiej. Rzęśnia*, KDWi, 6(1912), nr 6, s. 186; P. Kubicki, *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i ojczyzny w latach 1861–1915. Materiały z urzędowych świadectw władz rosyjskich, archiwów konsystorskich, zakonnych i prywatnych*, cz. 1: *Dawne Król. Polskie*, t. 1: *Okólniki rządu rosyjskiego krępujące wolność Kościoła, diecezje: kielecka i kujawsko-kaliska*, Sandomierz 1933, s. 519; Pogorzelski, *43 lata w kapłaństwie*, s. 97; P. Kubicki, *Dwa odczyty. Książka pamiątkowa Syberiana W. Urbańskiego*, Sandomierz 1936, s. 205.

¹³ Marcelin – miejscowość należąca do parafii w Rzęśni, oddalona od niej o 7 km w kierunku północnym.

¹⁴ Suchowola – miejscowość należąca do parafii w Rzęśni, oddalona od niej o 5 km w kierunku południowo-wschodnim.

bramę prowadzącą na plac przykościelny. Została ona wykonana techniką kowalstwa artystycznego w zakładzie Józefa Skrobeckiego¹⁵ we Włocławku. W 1913 r. na zlecenie proboszcza przygotowano projekt nowej dzwonnicy i wieży przy kościele. Poza tym, ze względu na rozległość parafii i dużą liczbę wiernych, planował rozbudowę kościoła od strony prezbiterium oraz powiększenie zakrystii i wzniesienie kaplicy chrzcielnej. Plany te jednak nie zostały zrealizowane ze względu na piętrzące się nieporozumienia z wiernymi. Przyczyną konfliktów w dużej mierze było jego obcesowe zachowanie, dyscyplinowanie parafian z ambony oraz wymagające i zbyt surowe traktowanie dzieci podczas nauczania katechizmu. W 1917 r. bp Stanisław Zdzitowiecki polecił dziekanowi ks. Waleremu Pogorzelskiemu¹⁶ sprawdzenie zarzutów wysuwanych pod adresem ks. Korzybskiego. Dotyczyły one przede wszystkim zaniedbywania obowiązków duszpasterskich na rzecz zaangażowania w prowadzenie cegielni i wycinki lasu na jednej z nieruchomości będącej jego własnością. W konsekwencji decyzją władzy diecezjalnej parafię w Rzęśni powierzono ks. Wacławowi Kokowskiemu¹⁷, a ks. Antoni Korzybski, który wówczas nie otrzymał żadnego stanowiska duszpasterskiego, przeniósł się do rodzinnego majątku w Ruścu¹⁸, gdzie zajął się uregulowaniem swoich spraw majątkowych¹⁹.

---

¹⁵ Józef Skrobecki (1863–1938) – ślusarz, a następnie właściciel powstałej w 1890 r. fabryki kutego żelaza we Włocławku, zob. R. S. Sobczak, *Sylwetki członków Związku Rzemiosła Polskiego*, <http://rzemioslo.q4.pl/?id=7> [5.12.2023].

¹⁶ Ks. Walery Pogorzelski (1870–1941) – pochodził z Wiktorowa w ziemi gostynińskiej. Po święceniach kapłańskich w 1893 r. pracował jako wikariusz, a następnie proboszcz w Starokrzepicach (1897–1904), Przyrowie (1904–1906), Pajęcznie (1906–1922) i Sieradzu (1922–1941). We wszystkich parafiach był organizatorem życia oświatowego, gospodarczego i społecznego. Pełnił funkcję dziekana dekanatu brzeźnickiego (1917–1922) i dekanatu sieradzkiego (1922–1941), zob. R. Kaczmarek, *Pogorzelski Walery*, w: PSB, t. 27, red. E. Rostworowski, Wrocław 1982–1983, s. 216.

¹⁷ Ks. Wacław Kokowski (1868–1934) – pochodził z Łobudzie. Po święceniach kapłańskich w 1890 r. pracował jako wikariusz w Lutomiersku (1890–1891) i parafii św. Zygmunta w Częstochowie (1891–1895). Następnie był proboszczem w Dietrznikach (1896–1904), Ręcznie (1904–1909), Sroczku (1909–1918) i Rzęśni (1918–1934). We wszystkich parafiach poza działalnością duszpasterską i troską o stan materialny parafii angażował się w rozwój instytucji społecznych, zob. M. Wiedera, *Wacław Kokowski (1868–1934)*, w: *Słownik biograficzny polskiego katolicyzmu społecznego*, t. 6, red. R. Łatka, Warszawa 2023, s. 164–173.

¹⁸ Ruściec – najstarsza wiadomość o tej miejscowości pochodzi z 1386 r. Samodzielna parafia powstała tam w XVII w. W 1818 r. została włączona do diecezji kujawsko-kaliskiej, a w 1925 r. – do diecezji łódzkiej. W 1911 r. wybudowano tam murowany kościół. W 1918 r. parafia liczyła 2830 wiernych, zob. SchK-K 1918, s. 122; Kujawski, *Parafie diecezji włocławskiej*, s. 830–833.

¹⁹ ArDWI, AKDWI, Akta personalne Walerego Pogorzelskiego, sygn. AKDWI pers. I 265, Pismo bpa Stanisława Zdzitowieckiego do JKs. W[alerego] Pogorzelskiego z 4 X

W styczniu 1921 r. ks. Korzybski został mianowany proboszczem w Białotarsku koło Gostynina²⁰. Nowo wznoszona świątynia parafialna podczas I wojny światowej ucierpiała wskutek bitwy pomiędzy żołnierzami rosyjskimi i niemieckimi, do której doszło w dniach 13–15 listopada 1914 r. Uszkodzeniu uległy mury, okna i wieże, a sklepienie zostało całkowicie zniszczone. W złym stanie znajdowało się również otoczenie kościoła i plebania. Dwóch kolejnych proboszczów nie było w stanie przeprowadzić koniecznych prac. Zadanie to podjął ks. Antoni Korzybski, któremu udało się usunąć wiele uszkodzeń. Ponadto zostały przygotowane materiały budowlane do kontynuowania prac związanych z dokończeniem wież i chóru muzycznego. Niestety również w tej parafii pojawiły się trudności w relacjach proboszcza z wiernymi, którzy zarzucali mu grubiańskie zachowanie i opór we współpracy z komitetem budowy kościoła. Kapłani oddelegowani do zbadania stawianych ks. Antoniemu Korzybskiemu zarzutów nie potwierdzili ich w pełni i dostrzegli zaangażowanie proboszcza, ale jednocześnie stwierdzili, że relacje duszpasterza z parafianami były tak bardzo napięte, że jedynym dobrym rozwiązaniem aktualnego sporu było dokonanie zmiany na stanowisku proboszcza. Biskup Stanisław Zdzitowiecki uwzględnił tę rekomendację i w konsekwencji na początku 1923 r. odwołał

1917 r., k. 92; tamże, Pismo bpa St[anislawa] Zdzitowieckiego do JKs. W[alerego] Pogorzelskiego, Dziekana Brzeźnickiego z 18 IX 1918 r., k. 104; Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, sygn.: Prokurator Warszawskiej Izby Sądowej 8003, O zyt. dier. Rżonsnia, noworadomskiego ujezda, ksiendzie Antonie Korzybskom, obwin. po 1 i 2 cz. 129 st. Ugoł. Ulož. [oskarżony o propagandę antyrządową – udział w rewolucji 1905–1906 roku]; Archiwum Państwowe w Łodzi (APŁ), sygn. Rząd Gubernialny Piotrkowski (RGP) 919, O staraniach ks. Antoniego Korzybskiego i innych o zarejestrowanie Kółka Rolniczego w Rząśni; tamże, sygn. RGP 10027, O budowie plebanii w parafii rzymskokatolickiej Rząśnia, powiat noworadomski; tamże, sygn. RGP 10543, O budowie zabudowań gospodarczych dla proboszcza parafii rzymskokatolickiej Rząśnia (powiat noworadomski); tamże, sygn.: Zarząd Żandarmerii Guberni Piotrkowskiej 484, Doznanie o ksendż Antoně Korzybskom, obvinjaemom v prestuplenii predusmotrënnom 2 č. 129 st. Ugoł. Ulož.; APRzaś, Kronika parafii Rząśnia, k. 117–118, 121, 137; *Sprawozdanie z działalności Komisji Archeologiczno-Budowlanej w r. 1912. Rząśnia*, KDWł, 7(1913), nr 4, s. 120; Pogorzelski, *43 lata w kapłaństwie*, s. 62, 74–75; Właźlak, *Duchowieństwo parafii Rząśnia*, s. 229.

²⁰ Białotarsk – kościół Świętego Krzyża w tej miejscowości był wzmiankowany już w 1249 r. Drugą świątynię poświęcono w 1592 r., a trzecią – w 1778 r. Po jej pożarze w 1786 r. kapituła plocka wzniosła nową. Pod koniec XIX w. staraniem ks. Władysława Górczyńskiego przygotowano plany murowanego kościoła w stylu neogotyckim, a w 1909 r. poświęcono plac pod jego budowę. Podczas I wojny światowej spłonął dach świątyni, a mury zostały znacznie uszkodzone. Odbudowano ją w latach 1921–1926, zob. Kujawski, *Parafie diecezji włocławskiej*, s. 42–43.

ks. Korzybskiego z Białotarska oraz mianował go proboszczem parafii w Kramsku²¹ koło Konina²².

W tym okresie ks. Antoni Korzybski był zaabsorbowany przed wszystkim transakcjami dotyczącymi osobistych nieruchomości w Częstochowie, Miedźnie (w pow. częstochowskim) i Ruściu. W tym zakresie wiele osób zgłaszało władzy diecezjalnej swoje roszczenia i informowało o nieuczciwości ze strony duchownego. Sytuacja ta odbiła się negatywnie na prowadzonej przez niego pracy duszpasterskiej, ale również wpłynęła na pogorszenie stanu jego zdrowia. W związku z tym od wiosny 1924 r. podczas choroby przebywał u rodziny w Piotrkowie, a jednocześnie rozważał złożenie rezygnacji z urzędu proboszcza. W tym okresie był bardzo osłabiony i prawie całkowicie utracił słuch. Zmarł 5 sierpnia 1924 r. w Kramsku. W jego pogrzebie uczestniczyło wielu duchownych, członkowie dozoru kościelnego i straży ogniowej oraz urzędnicy miejscowej gminy. Został pochowany na cmentarzu w Kramsku²³.

---

²¹ Kramsk – w XIII w. miejscowość wraz z kościołem pw. św. Stanisława należała do króla. Od XVI w. parafia była inkorporowana do diecezji poznańskiej. W 1818 r. włączono ją do diecezji kujawsko-kaliskiej. W połowie XIX w. wspólnym wysiłkiem właściciela Kramska i wiernych wybudowano nową świątynię. W 1923 r. parafia liczyła 5050 mieszkańców, zob. SchK-K 1923, s. 60; Kujawski, *Parafie diecezji włocławskiej*, s. 249–251.

²² ArDWI, AKDWI, Akta personalne Antoniego Korzybskiego, sygn. AKDWI pers. I 141, [Nominacja z 31 stycznia 1921 r.], k. 3; tamże, Pismo mieszkańców Białotarska do Jego Ekscelencji ks. Biskupa diecezji kujawsko-kaliskiej we Włocławku (21 V 1922 r.), k. 7–9; tamże, Pismo dziekana ks. Walentego Ziętkiewicza do Jaśnie Wielmożnego ks. Biskupa Sufragana, Wikariusza Generalnego we Włocławku (8 VIII 1922 r.), k. 11–12; tamże, Pismo ks. Antoniego Korzybskiego do Jego Pasterskiej Mości ks. Biskupa Kujawsko-Kaliskiego we Włocławku (8 IX 1922 r.), k. 13–14; tamże, Protokół [z czynności przeprowadzonych na polecenie bpa Stanisława Zdzitowieckiego w sprawie skargi parafian przeciw ks. Antoniemu Korzybskiemu] (11 IX 1922 r.), k. 18–19; tamże, Dziekana włocławskiego raport z 13 IX 1922 r., k. 15; tamże, Pismo ks. A. Korzybskiego do Jego Pasterskiej Mości Księdza Biskupa Kujawsko-Kaliskiego z 17 IX 1922 r., k. 6; tamże, Przysięga, k. 16; tamże, Protokół [z czynności przeprowadzonych na polecenie bpa Stanisława Zdzitowieckiego w sprawie skargi parafian przeciw ks. Antoniemu Korzybskiemu] z 5 X 1922 r., k. 17; tamże, Nominacja do Kramska z 6 II 1923 r., k. 25; tamże, Pismo ks. Antoniego Korzybskiego do Generalnego, Katolickiego Konsystorza we Włocławku z 18 II 1923 r., k. 30–31; K.M., *Sprawozdanie z wizyty pasterskiej J.E. Biskupa [Stanisława] Zdzitowieckiego w maju 1924 r. odbytej*, KDWI, 18(1924), nr 6–7, s. 315; *Z Białotarska*, KDWI, 18(1924), nr 6–7, s. 343–344; P.P. Obolewski, *Zarys dziejów parafii i kościoła w Białotarsku*, StWI, 15(2013), s. 161.

²³ ADWI, AKDWI pers. I 141, Pismo adwokata Adama Pajewskiego do Jego Ekscelencji Księdza Biskupa diecezji kujawsko-kaliskiej z 20 X 1922 r., k. 20; tamże, Pismo Sędziego Pokoju w Widawie do Kurii Biskupiej we Włocławku z 14 II 1923 r., k. 27; tamże, Pismo ks. Antoniego Korzybskiego do Konsystorza Generalnego we Włocławku z 11 II 1924 r., k. 35; tamże, Pozew z Włocławskiego Sądu Biskupiego do ks. Antoniego Korzybskiego z 6 V 1924 r., k. 37; tamże, Pismo Kantorysińskiego do Konsystorza we Włocławku z 17 V 1924 r., k. 42;

2. Rys biograficzny Jana Łukomskiego

Jan Łukomski urodził się 16 czerwca 1894 r. w Bałutach k. Łodzi, w rodzinie Józefa i Bronisławy z Korzybskich, a kilka dni później został ochrzczony w kościele pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Łodzi. Po odebraniu początkowych nauk kształcił się w ośmioklasowym gimnazjum w Kałudze, ok. 200 km od Moskwy, gdzie 25 maja 1916 r. uzyskał świadectwo dojrzałości. W dniu 7 sierpnia 1920 r. zawarł związek małżeński z Anielą Janiną Siemiątkowską (ur. w 1896 r.), a 22 lipca 1922 r. na świat przyszedł ich syn Bogusław Jan. W tym czasie mieszkał już wraz z rodziną w Lublinie, gdzie podjął studia na Wydziale Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. 4 czerwca 1923 r. zdał z wynikiem dobrym egzamin prawno-historyczny, a 17 czerwca 1927 r. – egzamin prawno-polityczny z wynikiem dostatecznym²⁴.

Jego kariera zawodowa od początku była związana z pracą w charakterze urzędnika państwowego. W dniu 1 sierpnia 1919 r. został zatrudniony na próbną służbę na stanowisku zastępcy referenta aprowizacyjnego w Powiatowym Urzędzie Apropowizacyjnym w Wysokiem Mazowieckiem, ale wkrótce, z pewnością ze względu na chęć podjęcia studiów, złożył prośbę o przeniesienie na analogiczne stanowisko do Lublina. Wniosek rozpatrzono pozytywnie i od 1 października 1919 r. podjął pracę w nowym urzędzie. Następnie od 15 września 1920 r. do 31 lipca 1921 r. pełnił obowiązki referenta w Wydziale Apropowizacyjnym Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie. W tym okresie troszczył się o odpowiednie zaopatrzenie ludności w żywność. Jed-

---

tamże, Protokół z posiedzenia Sądu Biskupiego we Włocławku z 20 V 1924 r., k. 41; tamże, Pismo ks. W. Gmachowskiego do Wielm[oznego] Księdza Prałata Włodzimierza Jasińskiego, Dziekana i Proboszcza w Piotrkowie z 21 V 1924 r., k. 42; tamże, Pismo ks. T. Sucka do Prześwietnej Kurii Biskupiej we Włocławku z 24 V 1924 r., k. 47; tamże, Pismo ks. Józefa Magotta do Kurii Diecezjalnej we Włocławku z 4 VI 1924 r., k. 51; tamże, Telegram ks. Józefa Magotta do Kurii Diecezjalnej we Włocławku z 6 VIII 1924 r. k. 52; [Podziękowanie siostrzeńca i przyjaciela z żoną za ostatnią posługę oddaną] śp. ks. Antoniemu Habdank-Korzybskiemu, KW, 104(1924), nr 223, s. 13; *Zmarli*, KDWł, 18(1924), nr 8–9, s. 380; SchK-K 1925, s. 100; Pogorzelski, *43 lata w kapłaństwie*, s. 62, 74–75.

²⁴ Archiwum Państwowe w Kielcach (APK), sygn.: Urząd Wojewódzki Kielecki I (UWK) 22992, Atestat dojrzałości wydany włościaninowi Janowi Łukomskiemu z 25 V 1916 r., k. 254–255; tamże, Аттестатзрелостиот 25 мая 1916 г., k. 256–257; tamże, Zaświadczenie ks. dra A. Szymańskiego, Dziekana Wydziału Prawa i nauk społeczno-ekonomicznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego z 1 XII 1932 r., k. 253; tamże, Metryka urodzenia Bogusława Jana Łukomskiego z 13 I 1937 r., k. 258; tamże, Świadectwo o ślubie Jana Łukomskiego i Anieli Janiny Siemiątkowskiej z 3 II 1937 r., k. 259; APŁ, sygn. Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Najświętszej Marii Panny w Łodzi 92, [Akt chrztu Jana Łukomskiego z 24 VI 1894 r.], k. 693.

Jan Łukomski, 1923 r.

Źródło: archiwum Andrzeja Bożka

nocześnie z początkiem czerwca 1921 r. został członkiem zarządu, a następnie kierownikiem Włościańskiej Spółki Rolniczo-Handlowej w Lublinie. Funkcje te pełnił jednak tylko przez nieco ponad rok, bo do 4 czerwca 1922 r., a od 1 września 1922 r. ponownie podjął pracę w charakterze pracownika kontraktowego²⁵.

Po ukończeniu studiów na KUL-u Jan Łukomski decyzją Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z 8 listopada 1927 r. został przeniesiony z dotychczasowej posady do Starostwa Powiatowego w Lubartowie i w maju 1928 r. mianowano go referendarzem. Nadal jednak troszczył się o podnoszenie własnych kompetencji. W grudniu 1928 r. w Lubelskim Urzędzie Wojewódzkim złożył egzamin na stanowisko urzędnika pierwszej kategorii w państwowej służbie administracyjnej, który został oceniony przez komisję na poziomie dobrym. Następnie uzyskiwał kolejne awanse, a 1 lutego 1933 r. przeniesiono go do Starostwa Powiatowego w Opocznie. Po nieco ponad 2 miesiącach, bo już 18 marca 1933 r., otrzymał nominację na stałego zastępcę starosty opoczyńskiego, a po roku został przydzielony do wyższej grupy uposażeniowej. Kolejne zmiany miejsca pracy nastąpiły w październiku 1935 r., gdy przeniesiono go do Starostwa Powiatowego w Końskich, a następnie w październiku 1937 r., gdy został skierowany do pracy w Starostwie Powiatowym w Kielcach. W kolejnym roku dwukrotnie doceniono jego rzetelne wypełnianie obowiązków zawodowych. Dnia 21 maja 1938 r. otrzymał Brązowy Medal za Długoletnią Służbę, a 16 sierpnia 1938 r. Prezes Rady Ministrów Sławoj Składkowski „za zasługi na polu podniesienia stanu sanitarno-porządkowego” odznaczył go Srebrnym Krzyżem Zasługi²⁶. Po II wojnie światowej utrzymywał stały

²⁵ APK, sygn. UWK 22992, Umowa zawarta między panem Walerym Baranieckim, Starostą Lubelskim, działającym w imieniu Starostwa Lubelskiego, a panem Janem Łukomskim w sprawie stosunku służbowego z 27 X 1922 r., k. 243–245; tamże, Pismo Ministra Spraw Wewnętrznych Antoniego Kamińskiego do Pana Jana Łukomskiego w Lublinie z 5 XI 1922 r., k. 242; J. Mierzwa, *Starostowie Polski międzywojennej. Portret zbiorowy*, Kraków 2012, s. 317–319.

²⁶ APK, sygn. UWK 22992, Pismo Wojewody Lubelskiego do Pana Jana Łukomskiego, prow[izorycznego] urzędnika VII st[opnia] s[łużbowego] w Starostwie w Lublinie z 8 XI 1927 r., k. 240; tamże, Świadcstwo z 11 XII 1928 r., k. 237; tamże, Pismo Podsekretarza

kontakt korespondencyjny z dalszą rodziną, ale nie wiadomo, czy podejmował w tym okresie aktywność zawodową.

3. Wspomnienia Jana Łukomskiego dotyczące ks. Antoniego Korzybskiego

Książd Antoni Korzybski był moim wujem; urodzony w 1861 r., zmarł w Kramsku w 1924 r., syn Franciszka i Pauliny ze Zglenickich. Był siostrzeńcem znakomitego inżyniera-nafciarza [Witolda] Zglenickiego²⁷, który pierwszy wpadł na pomysł wydobywania nafty z dna morskiego Morza Kaspijskiego. Był wielkim społecznikiem i cały swój milionowy majątek przekazał Fundacji Mianowskiego²⁸ (fundacja ta miała za cel popularyzowanie nauki w języku polskim). Antoni odziedziczył po wuju wiele

---

Stanu Ministerstwa Spraw Wewnętrznych M. Dolanowskiego do Pana Jana Łukomskiego, Referendarza VII st[opnia] s[łużbowego] w Starostwie Powiatowym w Lubartowie z 1 II 1933 r., k. 235; tamże, Pismo Wicewojewody A. Bratkowskiego do Pana Jana Łukomskiego, Referendarza VII st[opnia] s[łużbowego] w Starostwie Powiatowym w Opocznie z 18 III 1933 r., k. 234; tamże, Pismo Podsekretarza Stanu Ministerstwa Spraw Wewnętrznych H. Kaweckiego do Pana Jana Łukomskiego, Referendarza w Starostwie Powiatowym w Opocznie z 22 X 1935 r., k. 232; tamże, Pismo Wojewody Kieleckiego do Pana Jana Łukomskiego, Referendarza w Starostwie Powiatowym w Końskich z 20 IX 1937 r., k. 230; tamże, Pismo Wicewojewody W. Lutomskiego do Pana Jana Łukomskiego, Referendarza w Starostwie Powiatowym w Końskich z 22 X 1937 r., k. 229, 231; tamże, Odpis dyplomu z 23 V 1938 r., k. 228; tamże, Odpis decyzji Prezesa Rady Ministrów Sławoja Składkowskiego z 26 IV 1939 r., k. 227; Spis dokumentów, k. 225–226; Wykaz stanu służby, k. 219–224.

²⁷ Witold Zglenicki herbu Prus (1850–1904) – polski wynalazca, geolog, hutnik, nafciarz i filantrop, uczeń Dmitrija Mendelejewa, okreśłany mianem „ojca nafty bakijskiej”, darczyńca Kasy im. Józefa Mianowskiego. Urodził się w Starej Wargawie k. Kutna. Studiował na Wydziale Matematyczno-Fizycznym Szkoły Głównej Warszawskiej (1866–1870) i Instytucie Górniczym w Petersburgu (1870–1875), a następnie pracował w górnictwie i zajął się modernizacją wielkich pieców do wytopu żelaza. W 1890 r. został zatrudniony w Urzędzie Probierczym w Rydze, a rok później – w Baku. Zaprojektował pierwszą platformę wiertniczą oraz opracował podział i zasobność podmorskich złóż naftowych. Zainicjował powstanie wodociągów w Baku, wspierał miejscową bibliotekę, a pośmiertnie współfinansował budowę kościoła rzymskokatolickiego. Dochody z pól naftowych zapisał w testamencie na rzecz rozwoju nauki polskiej i częściowo rosyjskiej, zob. A. Chudobski, *Witold Zglenicki „Polski Nobel” 1850–1904*, Płock 1984; te n ż e, *Górnik, geolog Witold Zglenicki (1850–1904) „Polski Nobel”*, Płock 2011.

²⁸ Kasa im. Józefa Mianowskiego – największa i najważniejsza organizacja naukowa w zaborze rosyjskim powstała w 1881 r. Zajmowała się wspomaganiem badań i wydawnictw naukowych. Przed wybuchem I wojny światowej dzięki zapisom testamentowym Witolda Zglenickiego otrzymała ogromne fundusze, których nie była w stanie wydatkować. W 1952 r. została dezaktywowana, a w 1991 r. – reaktywowano ją jako Fundację Popierania Nauki, zob. J. Piskurewicz, P. Hüebner, L. Zasztowt, *Zarys historii Kasy Mianowskiego*, w: *Kasa im. Józefa Mianowskiego, Fundacja Popierania Nauki 1881–1991*, red. ciż, Warszawa 1992, s. 7–54.

uzdolnień. Był człowiekiem wyróżniającym się wśród swego otoczenia. Zawsze pogodny, a nawet jowialny, a jednocześnie stanowczy i konsekwentny w swych postanowieniach, cieszył się dużym autorytetem wśród swego środowiska. Niezwykle tolerancyjny w stosunku do innych, był wymagającym w stosunku do siebie. Dowodem jego tolerancyjności był fakt, że kiedy będąc proboszczem w Rzęśni, ciężko zachorował, to Żydzi urządzili nabożeństwo w intencji jego wyzdrowienia.

Moje wspomnienia o nim pochodzą głównie z okresu, kiedy był proboszczem dużej parafii w Rzęśni w powiecie noworadomskim. Była to duża wieś kościelna, odległa od Radomska o 30 km, pozbawiona dróg bitych, poczty itp. I w tej głuchej wsi Antoni znalazł dla siebie szerokie pole do pracy. Założył kółko rolnicze, które osobiście prowadził. Propagował stosowanie nawozów sztucznych, które sprowadzał wagonami do Radomska, skąd 30 km trzeba było dowieźć je konnymi furmankami. A działał się [to] w okresie lat 1910–1914. Kazania jego po odczytaniu ewangelii poświęcone były stosowaniu nawozów sztucznych i uprawie roli. Z ambony padały dyrektywy, jak gospodarować i co należy robić w tygodniu.

[Jako] jeden z pierwszych zorganizował na swym terenie kasę pożyczkowo-zapomogową. Myślał też o kooperatywie spożywczej i wybudował dla niej odpowiedni lokal. Nie były obce mu zagadnienia kulturalne. W jego dużej bibliotece znaleźć można [było] wszystkich ówczesnych pisarzy. Poczta znajdowała się w odległości 6 km, w Pajęcznie. Korespondencja napływała dwa razy w tygodniu, a korzystali z niej wszyscy chętni. Dla ożywienia życia utworzył własnym kosztem orkiestrę, a dyrygenta, którego sprowadził z Warszawy, utrzymywał swoim kosztem. Ksiądz Antoni zawsze był czynnym i w każdej sytuacji umiał być użytecznym. W czasie wybuchu wojny w 1914 r. nagle zniknęły wszystkie drobne monety. Z tego powodu wynikały różne kłopoty. Ksiądz proboszcz wypuścił swoje własne pieniądze papierowe, za które osobiście odpowiadał. Pieniądze te długo kursowały i były przyjmowane bez żadnych zastrzeżeń do czasu nasycenia odpowiednimi pieniędzmi przez władze okupacyjne.

Wszystkie dziedziny życia go interesowały. Zamiłowany był w budownictwie. Wyremontował kościół w Mstowie i Prasce, za co uzyskał uznanie przez Kurię Biskupią we Włocławku. Wybudował piękną plebanię w Rzęśni składającą się z 15 pomieszczeń i łazienki, co stanowiło w tym czasie wielkie *novum*. W Suchowoli niedaleko Rzęśni wybudował cegielnię oraz piękny dom. Prowadził tartak w swym majątku leśnym

w Ruścu. A wszystko co robił, było wykonywane dokładnie i wybiegające daleko naprzód. Zjednało mu to ogólną życzliwość, a jego parafianie przychodzili do niego ze swymi kłopotami po rady i pomoc, której nigdy nie odmawiał.

Jako specjalnym hobby zajmował się pszczelarstwem. Posiadał pasiekę [liczącą] około 50 uli. Eksperymentował przy tym sprowadzając matki pszczoły włoskie i kaukaskie. Krzyżował je z naszymi. Obserwował następnie ich życie i przydatność w naszych warunkach. Wykazywał przy tym dużą praktyczność. Z miodu sycił miody pitne wytwarzając specjalne gatunki. Dużym uznaniem cieszył się maliniak i wiśniak. Miody musiały być smaczne, gdyż F[ir]ma „Venulet” w Warszawie²⁹ zakupywała je całymi beczkami. Swoje gospodarstwo rolne prowadził nowoczesnie stosując nawozy sztuczne. Jakie były efekty, nie pamiętam. Wiem tylko, że głównie uprawiane były tradycyjne zboża, lecz siano odmiany doborowej.

W tak licznych owych zajęciach i zainteresowaniach miał licznych pomocników, do których się odnosił życzliwie, a stosunki jego umacniało rodzinne otoczenie. Wspólnie jadali i wspólnie dzielili wszystkie swoje codzienne sprawy, a czasem przysparzali mu nieraz sporo kłopotów przez to, że nie dorastali do jego szerokich horyzontów. Był prawy, [a w] tym łatwowierny. Wierzył i ufał ludziom, toteż kiedy już zbliżał się do lat 60 i jego energia słabła, skorzystali z tego niektórzy kontrahenci i wykorzystali w różny sposób. Administratorka domu w Częstochowie, którego był właścicielem, gospodarzyła w nim według swego uznania, ale najwięcej wykorzystał adwokat Straszewicz z Warszawy, który wyłudził cały majątek leśny w Miedźnie prawie bez pieniędzy.

Oslabiony opuścił parafię w Rząśni i zajął się swym majątkiem w Ruścu. Po jakimś czasie sprzedał majątek, wyposażył siostrzenicę swą i wrócił z powrotem na parafię najpierw do Białotarska, a następnie do Kramska, gdzie w 1924 r. dokończył życia. W Kramsku zaczął się interesować dużymi złożami torfu, lecz śmierć przerwała te zainteresowania. Dziś Kramsk wchodzi w obręb zagłębia węgla brunatnego okręgu konińskiego.

Niech to wspomnienie moje będzie wyrazem hołdu dla niego, gdyż był to zacny, dobry człowiek o bardzo szerokim horyzoncie i [z] przedsiębiorczością niecodzienną.

---

²⁹ Hurtowy skład win, likierów i wódek krajowych i zagranicznych „Venulet” – firma założona w 1877 r. w Warszawie przez Franciszka Venuleta, zob. *F. Venulet i S[pół]ka*, „Gazeta Poranna”, 3(1914), nr 558(100), s. 7; *Rejestry handlowe*, „Obwieszczenia Publiczne. Dodatek do Dziennika Urzędowego Ministerstwa Sprawiedliwości” 5(1921), nr 8a, s. 13–14.

* * *

Wspomnienia Jana Łukomskiego o ks. Antonim Korzybskim stanowią ważne źródło do poznania jego życia i działalności, które zostało zachowane przed zniszczeniem dzięki dużej wrażliwości historycznej kolejnych pokoleń jego rodziny. Wnoszą one nowe informacje dotyczące m.in. jego działalności społecznej i szczegółów dotyczących prowadzenia gospodarstwa rolnego w Rzaśni. Dokument ten jest obarczony dużą dawką pozytywnych emocji wynikających z więzów rodzinnych, co nie tylko może zniekształcać charakter relacji panujących pomiędzy proboszczem a parafianami, ale przede wszystkim świadczy o jego silnym przywiązaniu do własnej rodziny, z którą dzielił się sukcesami i niepowodzeniami. Członkowie rodziny ks. Korzybskiego towarzyszyli mu w Rzaśni, a w schyłkowym okresie życia gdy poważnie chorował, byli dla niego najstabilniejszą ostoją. Kwerenda przeprowadzona podczas opracowywania relacji Jana Łukomskiego o ks. Antonim Korzybskim pozwoliła na dotarcie do kolejnych dokumentów, które poszerzają stan wiedzy na temat jego działalności społecznej i duszpasterskiej. Z pewnością zarówno odnalezione dokumenty jak i publikowane wspomnienia stanowią ważną bazę źródłową, która w przyszłości pozwoli na opublikowanie kolejnego opracowania poświęconego temu duchownemu.

JAN ŁUKOMSKI'S MEMORIES ABOUT FR. ANTONI KORZYBSKI FROM 1904–1924

Keywords: Jan Łukomski, Antoni Korzybski, Kuyavian-Kalisz diocese, Rzaśnia, social activities, pastoral work.

Abstract: As a result of a fire in the residence of the bishops of Włocławek in 1920, where the nineteenth-century archive of the Kuyavian-Kalisz diocese was located, many documents were irretrievably lost, including the clergy's personal files. Thanks to the historical sensitivity of Jan Łukomski, the nephew of Fr. Antoni Korzybski, it was possible to write down and preserve memories about this priest of the Kuyavian-Kalisz diocese, mainly from the period of his stay in Rzaśnia. They were passed on to subsequent generations of families who cultivated the memory of their ancestors. The article describes this document.

BIBLIOGRAFIA

- Archiwum Diecezjalne we Włocławku, Akta Kurii Diecezjalnej we Włocławku
Akta personalne Antoniego Korzybskiego, sygn. AKDWł pers. I 141.
Akta personalne Walerego Pogorzelskiego, sygn. AKDWł pers. I 265.

- Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie
Prokurator Warszawskiej Izby Sądowej, sygn. PWIS 8003.
- Archiwum Państwowe w Kielcach
Urząd Wojewódzki Kielecki I, sygn. UWK 22992.
- Archiwum Państwowe w Łodzi
Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Najświętszej Marii Panny w Łodzi, sygn. ASCNMPL 92.
Rząd Gubernialny Piotrkowski, sygn. RGP 919.
Rząd Gubernialny Piotrkowski, sygn. RGP 10027.
Rząd Gubernialny Piotrkowski, sygn. RGP 10543.
Zarząd Żandarmerii Guberni Piotrkowskiej, sygn. ZŻGP 484.
- Archiwum Państwowe w Toruniu Oddział we Włocławku
Archiwum Państwowe w Toruniu Oddział we Włocławku, sygn. Akta Stanu Cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Lipno 62.
- Archiwum Parafii w Rzęśni, Kronika parafii Rzęśnia, brak sygn.
- Archiwum prywatne Andrzeja Bożka
Wspomnienia Jana Łukomskiego dotyczące ks. Antoniego Korzybskiego, brak sygn.
Fotografie rodzinne, brak sygn.
- Catalogus ecclesiarum et utriusque cleri tam saecularis quam regularis dioecesis vladislaviensis seu calissiensis pro anno Domini 1887* [–1925], Varsaviae 1887[–1925].
- Rejestry handlowe*, „Obwieszczenia Publiczne. Dodatek do Dziennika Urzędowego Ministerstwa Sprawiedliwości”, 5(1921), nr 8a, s. 13–14.
- Chudobski A., *Górnik, geolog Witold Zglenicki (1850–1904)* „Polski Nobel”, Płock 2011.
- Chudobski A., *Witold Zglenicki „Polski Nobel” 1850–1904*, Płock 1984.
- Długosz J., *Insignia seu Clenodia Regis et Regni Poloniae*, wyd. Z. Celichowski, Poznań 1885.
- F. Venulet i S[pół]ka*, „Gazeta Poranna”, 3(1914), nr 558(100), s. 7.
- Frączak W., *Zdzitowiecki Stanisław Kazimierz*, w: *WłSb*, t. 1, red. S. Kunikowski, Włocławek 2004, s. 186–187.
- Hübner P., Piskurewicz J., Zasztowt L., *Zarys historii Kasy Mianowskiego*, w: *Kasa im. Józefa Mianowskiego, Fundacja Popierania Nauki 1881–1991*, red. P. Hübner, J. Piskurewicz, L. Zasztowt, Warszawa 1992, s. 7–54.
- K.M., *Sprawozdanie z wizyty pasterskiej J.E. Biskupa St[anislawa] Zdzitowieckiego w maju 1924 r. odbytej*, *KDWł*, 18(1924), nr 6–9, s. 315.
- Kaczmarek R., *Pogorzelski Walery*, w: *PSB*, t. 27, red. E. Rostworowski, Wrocław 1982–1983, s. 216.

- Kubicki P., *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i ojczyzny w latach 1861–1915. Materiały z urzędowych świadectw władz rosyjskich, archiwów konsystorskich, zakonnych i prywatnych*, cz. 1: *Dawne Król. Polskie*, t. 1: *Okólniki rządu rosyjskiego krępujące wolność Kościoła, diecezje: kielecka i kujawsko-kaliska*, Sandomierz 1933.
- Kubicki P., *Dwa odczyty. Książka pamiątkowa Syberia W. Urbańskiego*, Sandomierz 1936.
- Kujawski W., *Diecezja kujawsko-kaliska. Opracowanie historyczno-źródłoznawcze*, Włocławek 2011.
- Kujawski W., *Parafie diecezji włocławskiej. Okres kujawsko-kaliski 1818–1928*, Włocławek 2018.
- Mierzwa J., *Starostowie Polski międzywojennej. Portret zbiorowy*, Kraków 2012.
- Obolewski P.P., *Zarys dziejów parafii i kościoła w Białotarsku*, StWł, 15(2013), s. 155–180.
- [*Podziękowanie siostrzeńca i przyjaciela z żoną za ostatnią posługę oddaną*] śp. ks. Antoniemu Habdank-Korzybskiemu, KW, 104(1924), nr 223, s. 13.
- Pogorzelski W., *43 lata w kapłaństwie*, Sieradz 1935.
- Sobczak R.S., *Sylwetki członków Związku Rzemiosła Polskiego*, <http://rzemioslo.q4.pl/?id=7> [5.12.2023].
- Sprawozdanie z działalności Komisji Archeologiczno-Budowlanej w r. 1912. Rządźnia*, KDWł, 7(1913), nr 4, s. 120.
- Sprawozdanie z wizyty pasterskiej. Rządźnia*, KDWł, 6(1912), nr 6, s. 186.
- W diecezji kujawsko-kaliskiej*, „Gazeta Świąteczna”, 20(1900), nr 1043; 24(1904), nr 1238.
- Widera M., *Troska ks. Rocha Nieszporskiego o stan materialny parafii w Rządźni*, StWł, 25(2023), s. 590–608, DOI: 10.52404/ttnwloc.stwl.25.27.
- Widera M., *Wacław Kokowski (1868–1934)*, w: *Słownik biograficzny polskiego katolicyzmu społecznego*, t. 6, red. R. Łatka, Warszawa 2023, s. 164–173.
- Właźlak W.P., *Duchowieństwo parafii Rządźnia w okresie niewoli narodowej*, CzST, 34(2006), s. 227–238.
- Z Białotarska*, KDWł, 18(1924), nr 6–7, s. 343–344.
- Zmarli*, KDWł, 18(1924), nr 8–9, s. 380.
- Zmiany w duchowieństwie*, „Gazeta Kaliska”, 4(1896), nr 49; 8(1900), nr 287.
- Zmiany w duchowieństwie*, KW, 80(1900), nr 359.
- Zmiany w duchowieństwie*, „Słowo” 19(1900), nr 293.
- Zmiany w duchowieństwie*, „Wielkopolanin”, 6(1904), nr 37.